

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٥٢٧
١

٣٨٣١

کتابخانه مرکزی آریزو
کتابخانه مرکزی آریزو
کتابخانه مرکزی آریزو

دانشگاه تربیت مدرس

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

۱۳۸۰ / ۸ / ۱۵

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

015019

خسارت معنوی ناشی از جرم

015019

۳۸۲۳۱

حمید فرهادی رودباری

استاد راهنما:

دکتر رجبعلی گلدوست جویباری

استاد مشاور:

دکتر محمد جعفر حبیب زاده

بهار ۱۳۷۹

۳۸۲۳۱

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای حمید فرهادی رودباری تحت عنوان «خسارت معنوی ناشی از جرم» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضاء هیئت داوران

۱- استاد راهنما: دکتر رجبعلی گلدوست جویباری

۲- استاد مشاور: دکتر محمد جعفر حبیبزاده

۳- استاد ناظر: دکتر جعفر گوشا

۴- استاد ناظر: دکتر علی حسین نجفی ابرند آبادی

۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی: دکتر محمد جعفر حبیبزاده

آیین‌نامه چاپ پایان‌نامه (رساله)‌های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان‌نامه (رساله)‌های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی- پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش‌آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می‌شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان‌نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی است که در سال ۱۳۷۹ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر رجبعلی گلدوست جویباری و مشاوره جناب آقای دکتر محمد جعفر حبیب‌زاده از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه‌های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهداء کند دانشگاه می‌تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می‌کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می‌تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می‌دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب حمید فرهادی رودباری دانشجوی رشته حقوق جزاء و جرم‌شناسی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می‌شوم.

تقدیم

تقدیم به پدر بزرگوار و مادر مهربانم که علمِ عمل به من
آموختند. آنانیکه با دستان زحمتکش و راه و رزق حلال، علم
را با عمل آمیخته و به من آموختند.
تقدیم به برادران و خواهران مهربانم
و همسر و فرزند عزیزم که با تحمل سختی‌ها مرا در این کار
همراهی و یاری نمودند.

تقدیر

از همهٔ معلمان و اساتید بزرگواری که به مصداق فرمایش سرور علم و عمل، حضرت امیر(ع) که فرمودند «مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا، فَقَدْ سَيَّرَنِي عَبْدًا»، مرا علم با عمل آموختند و زیور دانش بر وجودم آویختند، که در پرتو سنگینی و درخشندگی آن، وجودم را به عمل وادارم از اولین معلم تا آخرین معلم، تشکر و تقدیر می‌نمایم.

از زحمات و راهنمایی‌های استاد بزرگواریم جناب آقای دکتر گلدوست‌جویباری که افتخار شاگردی در محضر ایشانرا داشتم و بعنوان استاد راهنما، تقبل زحمت فرمودند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

همچنین از زحمات و ارشادات استاد بزرگواریم جناب آقای دکتر محمدجعفر حبیب‌زاده، که افتخار شاگردی در محضر ایشانرا داشتم و بعنوان استاد مشاور، قبول زحمت فرمودند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

ضمناً از اساتید ارجمندم، جناب آقای دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی و جناب آقای دکتر جعفر کوشا، که از سالیان قبل تاکنون افتخار شاگردی در محضر ایشانرا داشتم و بعنوان اساتید محترم ناظر قبول زحمت و مساعدت فرمودند؛ نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

«چکیده»

با توجه به اهمیت و جایگاه خسارت معنوی ناشی از جرم که ناشی است از حساسیت و ارزشمندی موضع و موضوع تحقق خسارت، که همانا شخصیت معنوی و روحانی شخص متضرر می‌باشد، و عنایتاً به وجود برخی ابهامات و تناقضات در قوانین کشور و سردرگمی و تسامح محاکم دادگستری در رسیدگی و صدور حکم به جبران اینگونه خسارات، نیل به این نتیجه که این خسارت قانوناً باید بدون هیچ تردیدی جبران گردد، و ارائه راهکارها و رهنمودهایی در باب دلائل و مستندات فقهی و قانونی در جهت جبران آن، بتبع ارزشمندی موضوع، بسیار مفید و ارزشمند خواهد بود.

خسارت معنوی، ممکن است دو صورت داشته باشد. یکی آنکه، آثار آن صرفاً متوجه بعد معنوی شخصیت انسان یا اشخاص حقوقی (از قبیل حیثیت، شرافت، کرامت، آزادی، شهرت تجاری و...)، شود. و صورت دوم آنکه، علاوه بر لطمه به بعد روحانی، سبب تحقق خسارتهای مادی نیز گردد که در هر دو صورت، حسب مورد باید به طریق متناسب جبران گردد.

البته، ظرافت و لطافت این نوع خسارت و معنوی بودن آن، سبب تعذر ارزیابی و سنجش دقیق آن خواهد شد، لیکن باید توجه داشت که بشر علاوه بر مجهز بودن به ابزار مادی، دارای ابزار و وسائل غیرمادی (علاوه بر قانون و شریعت)، می‌باشد که یکی از آن وسایل «عقل» است (که براساس قاعده «كُلَّمَا حَكَّمَ بِهِ الْعَقْلِ، حَكَّمَ بِهِ الشَّرْعِ وَكُلَّمَا حَكَّمَ بِهِ الشَّرْعِ، حَكَّمَ بِهِ الْعَقْلِ»، حکم آن همانند حکم شرع است) که با اتکاء به آن قواعد غنی فقهی از قبیل «لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ»، استنباط و استخراج می‌گردد. که براساس آن ایراد هرگونه خسارت بطور مطلق (اعم از مادی و معنوی)، نهی شده است و شرع مقدّس، امری را ممنوع نکرده است مگر آنکه برای آن ضمانت اجراء کیفری و یا

حقوقی نیز منظور نموده است که عبارتست از تنبیه و تعزیر مرتکب جرم و جبران خسارت و اعاده وضعیت متضرر به حالت سابق. جبران خسارت معنوی تا آنجا که در دنیای مادی و با استفاده از ابزار و وسایل فوق‌الاشاره ممکن باشد، در این دنیا صورت خواهد گرفت و نواقص موجود در عالم معنوی مرتفع خواهد شد. (چراکه این نوع خسارت، با توجه به «معنوی بودن» سنخیت بیشتری با دنیای معنوی دارد).

بهر صورت، چه با استناد به قوانین موجود و یا احکام و نصوص شرعی و فقهی و نیز به حکم عقل، خسارت معنوی ناشی از جرم، باید به دو صورت مادی و مالی یا غیر مادی (از قبیل اعاده حیثیت و عذرخواهی و...) و یا با استفاده از هر دو طریق جبران گردد. و در ارزیابی و جبران آن، میزان خسارت وارده، باید با ملاحظه و به نسبت میزان دارایی‌های معنوی شخص متضرر و سایر شرایط و اوضاع و احوال تعیین و تقویم گردد.

واژگان کلیدی: خسارت - معنوی - قانون - شرع - تعزیر - جبران و....

فهرست مطالب و عناوین

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱	اهمیت موضوع خسارت معنوی ناشی از جرم
۳	تعریف مسأله و بیان سؤالات اصلی تحقیق
۳	سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۴	فرضیه‌ها
۴	اهداف و کاربردهای تحقیق
۶	تاریخچه
۱۱	فصل اول - تعریف، مبانی و ارکان خسارت معنوی ناشی از جرم
۱۳	۱-۱- تعریف خسارت معنوی
۱۷	۱-۱-۱- صدمات جسمانی و خسارت معنوی
۱۷	۱-۱-۲- خسارت معنوی ناشی از تجاوز به حقوق معنوی اشخاص (حیثیت، شرافت، آزادی، اعتقادات مذهبی و...)
۱۹	۱-۱-۳- اعتقادات مذهبی و... (مضمون)
۲۰	۲-۱- مبانی خسارت معنوی ناشی از جرم
۲۰	۲-۱-۱- مبانی فقهی خسارت معنوی ناشی از جرم
۲۱	۲-۱-۲-۱- صدمات معنوی در تعالیم اسلامی
۲۲	۲-۱-۲-۱-۱- صدمات معنوی در قرآن مجید
۲۴	۲-۱-۲-۱-۲-۱- صدمات معنوی در سنت
۲۸	۲-۱-۲-۱-۳- بررسی خسارت معنوی ناشی از جرم از دیدگاه فقه اسلامی

صفحه

عنوان

۲۹	۱-۲-۱-۲-۱- نظرات فقها پیرامون خسارت معنوی ناشی از جرم
۲۹	۱-۲-۱-۲-۱-۱- نظریه موافقین
۳۲	۱-۲-۱-۲-۱-۲- نظریه مخالفین
۳۲	۱-۲-۱-۲-۲- مبنای جبران خسارت معنوی ناشی از جرم در فقه
۳۴	۱-۲-۲-۱- مبانی قانونی خسارت معنوی ناشی از جرم
۳۶	۱-۲-۲-۱- قانون اساسی
۳۹	۱-۲-۲-۲- قوانین عادی
۴۱	۱-۲-۲-۲-۱- قوانین قبل از انقلاب اسلامی
۴۴	۱-۲-۲-۲-۲- قوانین بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
	۱-۲-۲-۳- ماده ۹ قانون آیین دادرسی کیفری دادگاههای عمومی و انقلاب
۴۷	مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸
۵۱	۱-۲-۳- رویه قضایی محاکم ایران
۵۴	۱-۳- ارکان خسارت معنوی ناشی از جرم
۵۴	۱-۳-۱- عمل مجرمانه
۶۱	۱-۳-۲- تحقق ضرر
۶۹	۱-۳-۳- رابطه سببیت بین فعل مجرمانه و خسارت معنوی
۷۰	۱-۳-۳-۱- احراز رابطه سببیت
۷۰	۱-۳-۳-۲- اجتماع اسباب در خسارت معنوی ناشی از جرم
۷۲	۱-۳-۳-۳- اثر اسباب بیگانه در مسئولیت

صفحه	عنوان
۷۳	۱-۳-۳-۳-۱- فورس مازور یا قوه قاهره
۷۵	۱-۳-۳-۳-۲- عمل اشخاص ثالث
۷۵	۱-۳-۳-۳-۳- تقصیر متضرر در ورود خسارت
فصل دوم - مصادیق، نحوه مطالبه، ارزیابی و شرائط جبران خسارت معنوی ناشی از جرم و ارائه نظریات مربوطه - و بررسی موضوع از منظر برخی اصول حقوقی	
۷۸	۱-۲- مصادیق خسارت معنوی ناشی از جرم در قوانین جزائی
۸۰	۱-۱-۲- خسارت معنوی وارد بر اشخاص حقیقی
۸۲	۱-۱-۱-۲- لطمه به حیثیت، شرافت، کرامت، اعتبار، آزادی معتقدات مذهبی
۸۲	۱-۱-۱-۲- دردهای جسمانی
۸۴	۱-۱-۱-۲- رنجها و صدمات روحی
۸۴	۱-۱-۱-۲- زشتی صورت و ایجاد نقائص ظاهری و حرکتی
۹۴	۱-۱-۱-۲- خسارت معنوی ناشی از مرگ و ورود ضرر جسمانی به وابستگان عاطفی
۹۵	۱-۱-۱-۲- خسارت معنوی ناشی از فقدان اشیاء و اموال مورد علاقه شخص
۱۰۲	۱-۱-۲- خسارت معنوی اشخاص حقوقی
۱۰۳	۱-۲-۳- مصادیق خسارت معنوی وارده به دولتها در روابط بین المللی
۱۰۵	۱-۳-۱-۲- اهانت و بی احترامی به بالاترین مقام سیاسی کشور
۱۰۷	۱-۳-۱-۲- نقض مصونیت مأمورین و نمایندگان سیاسی
۱۰۹	۱-۳-۳-۱-۲- نقض مصونیت مأمورین کنسولی
۱۱۰	

عنوان

صفحه

۱۱۱	۲-۱-۳-۴- اهانت به اعضاء هیأت‌های نمایندگی
۱۱۱	۲-۱-۳-۵- اهانت به اعضاء و عناصر نیروهای مسلح کشورهای خارجی
۱۱۱	۲-۱-۳-۶- بی حرمتی به پرچم و نشان‌های رسمی یک دولت
۱۱۲	۲-۱-۴- ضررهای جمعی
۱۱۳	۲-۱-۴-۱- شرکت‌های تجاری و سندیکاها
۱۱۳	۲-۱-۴-۲- انجمن‌ها
۱۱۴	۲-۲- نحوه مطالبه خسارت معنوی ناشی از جرم
۱۱۵	۲-۲-۱- اشخاصی که می‌توانند مطالبه خسارت معنوی بنمایند
۱۱۷	۲-۲-۲- حقوق وراث متوفی در مطالبه خسارت معنوی ناشی از جرم
۱۲۰	۲-۳- نحوه ارزیابی و جبران خسارت معنوی ناشی از جرم و شرایط آن
۱۲۱	۲-۳-۱- نحوه ارزیابی خسارت معنوی ناشی از جرم
۱۲۳	۲-۳-۲- نحوه جبران خسارت معنوی
۱۲۳	۲-۳-۲-۱- آیا خسارت معنوی قابلیت جبران دارد یا خیر؟
۱۲۹	۲-۳-۲-۲- روشهای جبران خسارت معنوی
۱۳۲	۲-۳-۳- شرایط جبران خسارت معنوی
۱۳۴	۲-۳-۳-۱- ضرر باید مسلم باشد
۱۳۶	۲-۳-۳-۲- ضرر باید مستقیم باشد
۱۳۷	۲-۳-۳-۳- ضرر باید جبران نشده باشد
۱۳۸	۲-۴- نظریات مربوط به جبران خسارت معنوی ناشی از جرم

صفحه

عنوان

۱۳۸	۲-۴-۱- نظریه نفي جبران خسارت معنوی
۱۴۰	۲-۴-۲- نظریه جبران بی قید و شرط خسارت معنوی
۱۴۱	۲-۴-۳- سیستم مختلط جبران خسارت معنوی
۱۴۶	۲-۵-۵- بررسی خسارت معنوی ناشی از جرم، از منظر اصل تساوی افراد در مقابل قانون ...
۱۴۸	۲-۵-۱- استثنائات وارده بر اصل تساوی افراد در مقابل قانون
۱۵۰	۲-۵-۲- عدالت، برخورد مساوی با کلیه افراد است یا برخورد متناسب؟
۱۵۴	نتیجه گیری
۱۵۷	فهرست منابع و مأخذ
	چکیده انگلیسی

بسمه تعالی

مقدمه:

اهمیت موضوع خسارت معنوی ناشی از جرم

گرچه در مسائل حقوقی نیز می‌توان مصادیقی از خسارت معنوی را یافت، لیکن غالباً خسارتهای معنوی نشأت گرفته از یک موضوع کیفری بوده و ریشه در جرم دارند که متأسفانه عکس‌العملی که جامعه و قانون در مقابله با این پدیده (جرم) و مجرم نشان می‌دهد، اغلب به مجازات مجرم و اعاده وضعیت زیان‌دیده به حالت سابق، از طریق جبران زیانهای مادی بر می‌گردد. اما هرگاه علاوه بر خسارت مادی، موضوع خسارت معنوی هم در میان باشد متأسفانه به این موضوع مهم چندان توجهی نمی‌شود.

خسارت معنوی ناشی از جرم و توجه به آن از آن حیث مهم است که این قسم خسارت به مهم‌ترین بعد از ابعاد وجود و شخصیت انسان که همان بعد معنوی و روحانی باشد، ایراد لطمه نموده و آنرا متضرر می‌نماید.

کدام عقل سلیم حکم می‌کند که خسارات وارد بر اجسام و اموال که فرع و فانی هستند، (جسم) و غالباً حتی اگر قانون آنرا جبران ننماید، با گذر زمان خودبخود جبران شده و ترمیم می‌یابد، آنرا جبران نماییم و اما درصدد جبران خسارات معنوی که اغلب آثار و نتایج زیانبار معنوی دارد (و بعضاً باعث کم شدن مال و درآمد نیز می‌گردد) و متوجه بعد روحانی و معنوی انسانها که اصل وجود او و سرمنشأ کلیه صفات و ملکات فاضله اوست، نباشیم؟!

شریعت مقدس اسلام، براساس اصول و قواعد کلی از جمله قاعده «لاضرر و لاضرار فی الاسلام» ایراد هرگونه ضرر و خسارت را به اشخاص، چه ضررهای مادی و چه ضررهای معنوی بطورکلی ممنوع نموده است. این دین آسمانی از آن جهت که اصل را در مورد همه امور، غیر از ماده و

مادّیات دانسته و توجّه اساسی را به معنی و معنویت، مبذول داشته است، بر همین اساس چگونه ممکن است که به جبران خسارت‌های مادی تأکید داشته باشد، اما توجّهی به خسارت معنوی و لزوم جبران آن نداشته باشد؟

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، از جمله در اصول ۳۹ و ۴۰، ایراد هرگونه ضرر و خسارت بطورکلی ممنوع شده است. و در قوانین عادی نیز تلویحاً و یا بالصّراحه اشاراتی راجع به خسارت معنوی شده است (از جمله مواد ۹ و ۱۰ قانون مسئولیت مدنی)

که این امر نشانگر توجه شایان قانونگذار ما به موضوع خسارت معنوی می‌باشد. بهر صورت حقیر سعی بر آن خواهم داشت، با بررسی در محدوده قوانین و مقررات لازم الاجراء فعلی، بالاخص قانون اساسی جمهوری اسلامی و قانون مسئولیت مدنی و آیین دادرسی کیفری و مجازات اسلامی و منابع معتبر فقهی، به بحث و تجزیه و تحلیل پیرامون خسارت معنوی ناشی از جرم و بویژه آثار حقوقی و کیفری آن بپردازیم. تا انشاء... با اثبات وجاهت و مشروعیت موضوع، توجه و رسیدگی و جبران خسارت معنوی ناشی از جرم بی‌هیچ واهمه‌ای، مورد عمل مراجع محترم قضائی و مورد توجیه و تأکید اساتید گرامی واقع گردد، تا در نهایت زمینه‌های دستیابی به نظم واقعی و استقرار عدالت و ایجاد محیط مساعد جهت ارتقاء فضائل اخلاقی، تامین آزادیهای سیاسی و اجتماعی، ایجاد امنیت و آسایش همگانی و سائر اهداف مندرج در قانون اساسی فراهم آید. و با وضع قوانین متن و محکم و مرتفع نمودن نواقص موجود در این زمینه، مراجع محترم قضائی و امنیتی، همانگونه که اموال مردم را از تعدّیات و تجاوزات محفوظ می‌دارند، با اتکاء به چنین قوانین مستحکم، اعراض و حیثیت و اعتبار و احساسات اشخاص (حقوقی و حقیقی) را نیز که از اهمیت و اولویت بیشتری برخوردار است، از تعرّضات و تعدّیات محفوظ و مصون دارند. و ضمانت اجراء‌هایی برای این قوانین الزام‌آور وجود داشته باشد تا متجاوزین را از فکر تجاوز و تعدّی به افراد باز دارد و خسارت‌های وارده به زیاندیدگان را مرتفع نماید.